

НГ ФИКРАШ
СИРИШ

ГИМОВИНА

я назарияси ва

доктори (PhD)

тамбердиева

2020

I-son

IJODKOR O‘QITUVCHI ILMIY-USLUBIY JURNAL:

INTILUVCHANLIK, IZLANUVCHANLIK, IJODKORLIK

YUKSAK MAQSADGA ERISHISH KAFOLATI

WWW.BESTPUBLICATION.ORG

Crossref

CYBERLENINKA

MUNDARIJA | TABLE OF CONTENTS | СОДЕРЖАНИЕ

ANIQ FANLAR

MATEMATIKANI O'QITISHDA MUAMMOLI, BLOKLI VA MODULLI METODLAR	10
<i>Jiyanova Gulbibi Shamiyevna</i>	10
OMAGNETIC VIBRATIONS	13
<i>Masharipova Dilora Hakimboyevna</i>	13
INNOVATSION USULLAR VA ULARDAN FIZIKA FANINI O'QITISHDA FOYDALANISH	15
<i>Muradova Zarifa Gafurovna</i>	15
TENGLAMALARNI MATHEMATIKA TIZIMIDA YECHISH USULLARI	21
<i>To'rayev Mardonjon Farmonovich</i>	21
ГАТ ДАСТУРЛАРИ АСОСИДА ТОШКЕНТ ШАХРИ ДИНАМИК КАРТАЛАРИНИ ЯРАТИШНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ	24
..... ОШИБКА! ЗАКЛАДКА НЕ ОПРЕДЕЛЕНА.	
<i>Мехмонов Б.Ш.</i>	24 Ошибка! Закладка не определена.
КАЛЯР ВА ВЕКТОР МИҚДОРЛАР	28
<i>Жуманазаров Аброр</i>	28
<i>Тавбоева Нулуфар</i>	28
ЧИЗИҚЛИ ТЕНГЛАМАЛАР СИСТЕМАСИНИ ГАУСС УСУЛИ БИЛАН ЕЧИШ	31
<i>Бобожанова Нулуфар Юлдашевна</i>	31
FILOLOGIYA	
QORAQALPOG'ISTON TILI VA UNING TARIXIY DAVRLAR MOBAYNIDA SHAKLLANIB BORISHI	34
..... ОШИБКА! ЗАКЛАДКА НЕ ОПРЕДЕЛЕНА.	
<i>Iztaeva Aqmaral Nurlibekovna</i>	34 Ошибка! Закладка не определена.
MAKTABDA BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIGA RUS VA INGLIZ TILINI O'RGAТИSHDA AKTDAN FOYDALANISH	36
..... ОШИБКА! ЗАКЛАДКА НЕ ОПРЕДЕЛЕНА.	
<i>Normurodova Norgul Xoliqulovna</i>	36 Ошибка! Закладка не определена.
<i>Normurodova Sadoqat Xoliqulovna</i>	36 Ошибка! Закладка не определена.
RUS TILINING RIVOJLANISH TARIXI VA UNING JAXON MIQIYOSIDAGI AHAMIYATI	38
..... ОШИБКА! ЗАКЛАДКА НЕ ОПРЕДЕЛЕНА.	
<i>Omonova Feruza Axadovna</i>	38 Ошибка! Закладка не определена.
TIL XUSUSIYATLARINING REKLAMA MATNLARIDA AKS ETISHI	40
..... ОШИБКА! ЗАКЛАДКА НЕ ОПРЕДЕЛЕНА.	
<i>Salomova Dilfuza Turobovna</i>	40 Ошибка! Закладка не определена.
ASRLARDAN OMON QOLGAN ONA-TILIM	42
..... ОШИБКА! ЗАКЛАДКА НЕ ОПРЕДЕЛЕНА.	
<i>Savurova Gayhar Mustaqimovna</i>	42 Ошибка! Закладка не определена.
ONA TILI METODIKASINING TEKSHIRISH USULLARI	54
<i>Sotqinova Saodatxon Abdumalikovna</i>	54
INGLIZ TILINI O'RGANISHDA DOLRAZB MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI	57
<i>Urunova Gulnoza Radjabovna</i>	57
ЯЗЫКИ ИНДИИ В УЗБЕКИСТАНЕ	59
..... ОШИБКА! ЗАКЛАДКА НЕ ОПРЕДЕЛЕНА.	
<i>Абдиев Алишер Исмаилович</i>	59 Ошибка! Закладка не определена.
IJTIMOY-SIYOSIY	
TA'LIM TIZIMIGA YURTIMIZDA E'TIBOR	66
<i>Bozorova Shaxlo Abdulloyevna</i>	66
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING ILK VA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR RIVOJLANISHIGA QO'YILADIGAN MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTINING BOSHLANG'ICH MAKTAB BILAN UZLUKSIZLIGINI TA'MINLASH	68
<i>Xasanova Shaxnoza Mamasharifovna</i>	68
T ADIB MAHORATINI BELGILASHDA NAVOIY ISHLATGAN ISTILOHLAR	73
<i>Abdurasulova Surayyo Yoqubboy qizi</i>	73
QONUNCHILIGIMIZDA BOLA HUQLARI KAFOLATI	77
<i>Sayfiyev Bahodir Baxriddin o'g'li</i>	77

TENGLAMALARINI MATHEMATIKA TIZIMIDA YECHISH USULLARI

To‘rayev Mardonjon Farmonovich,

Buxoro davlat universiteti Axborot texnologiyalari kafedrasи o‘qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada matematik masalalarni hal qiluvchi dasturlardan biri bo‘lgan Mathematica tizimida tenglamalarni yechish bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: Mathematica, Solve, NSolve, DSolve, Plot, tenglama, tenglamalar sistemasi, sonli, simvolli, tip, butun, haqiqiy, kompleks son.

Annotation: The paper describes the solution of equations in the Mathematica system, one of the programs for solving mathematical problems.

Keywords: Mathematica, Solve, NSolve, DSolve, Plot, equation, system of equations, number, symbol, type, integer, real, complex number.

Аннотация: В статье описывается решение уравнений в системе Mathematica, одной из программ для решения математических задач.

Ключевые слова: Mathematica, Solve, NSolve, DSolve, Plot, уравнение, система уравнений, число, символ, тип, целое, действительное, комплексное число.

Mathematica tizimida tenglamalarni sonli va simvolli yechish uchun asosan **NSolve[tkor,uz g]** va **NSolve[tkor,uzg,tip]**, **Solve[tkor,uzg]** va **Solve[tkor,uzg, tip]** nomli funksiyalar qo’llaniladi. Bu yerda, **tkor**-tenglamaning yoki tenglamalar sistemasini ko’rinishi; **uzg** – o’zgaruvchilar hamda **tip** -o’zgaruvchilardan qaysit ip (butun, haqiqiy yoki kompleks son)ga tegishlilarini chiqarish kerakligini bildiradi.

Ko’rsatiladigan parametrlar **uzg** yoki **tkor** ro’yxat

({ }) ko’rinishida yoki **&&** simvol orqali birlashtirilgan ifodalar ko’rinishida bo’lishi mumkin. Tenglamalarni ifodalaydigan **tkor** da esa tenglik belgisi sifatida= = belgililar ketma-ketligi ishlatiladi.

$x^2 + ax + 1 = 0$ kvadrat tenglamani yechishni ko‘raylik. Bu uchun

Solve[x^2 + ax + 1 == 0, x]

deb yozib, natija olish uchun **Shifr+enter** yoki qo’shimcha klavishlardan **enter** klavishini bossak, quyidagi natija chiqadi:

«IJODKOR O'QITUVCHI» ILMIY-USLUBIY JURNALI

```
In[1]:= Solve[x^2 + a x + 1 == 0, x]
```

$$\text{Out}[1]= \left\{ \left\{ x \rightarrow \frac{1}{2} \left(-a - \sqrt{-4 + a^2} \right) \right\}, \left\{ x \rightarrow \frac{1}{2} \left(-a + \sqrt{-4 + a^2} \right) \right\} \right\}$$

Bunda In [1], Out [1] larni dasturning o‘zi avtomatik qo‘yib boradi.

Bildirilgan fikrlarni quyida keltirilgan misollarda yanada yaqqolroq tushunib olish mumkin.

```
In[1]:= Solve[a x + y == 7 && b x - y == 1, {x, y}]
```

$$\text{Out}[1]= \left\{ \left\{ x \rightarrow \frac{8}{a+b}, y \rightarrow -\frac{a-7b}{a+b} \right\} \right\}$$

```
In[1]:= Solve[(x^2 - 1) (x^4 - 1) == 0, x, Reals]
```

$$\text{Out}[1]= \{ \{ x \rightarrow -1 \}, \{ x \rightarrow -1 \}, \{ x \rightarrow 1 \}, \{ x \rightarrow 1 \} \}$$

```
In[3]:= Solve[(x^2 - 1) (x^4 - 1) == 0, x]
```

$$\text{Out}[3]= \{ \{ x \rightarrow -1 \}, \{ x \rightarrow -1 \}, \{ x \rightarrow -i \}, \{ x \rightarrow i \}, \{ x \rightarrow 1 \}, \{ x \rightarrow 1 \} \}$$

```
In[1]:= sol = Solve[x^2 + y^2 == 1 && x + y == a, {x, y}]
```

$$\text{Out}[1]= \left\{ \left\{ x \rightarrow \frac{1}{2} \left(a - \sqrt{2 - a^2} \right), y \rightarrow \frac{1}{2} \left(a + \sqrt{2 - a^2} \right) \right\}, \right. \\ \left. \left\{ x \rightarrow \frac{1}{2} \left(a + \sqrt{2 - a^2} \right), y \rightarrow \frac{1}{2} \left(a - \sqrt{2 - a^2} \right) \right\} \right\}$$

Faqat x larni qiymatini chiqarish uchun:

```
In[2]:= x /. sol
```

$$\text{Out}[2]= \left\{ \frac{1}{2} \left(a - \sqrt{2 - a^2} \right), \frac{1}{2} \left(a + \sqrt{2 - a^2} \right) \right\}$$

```
In[3]:= Solve[a x + y == 7 && b x - y == 1, {x, y}]
```

$$\text{Out}[3]= \left\{ \left\{ x \rightarrow \frac{8}{a+b}, y \rightarrow -\frac{a-7b}{a+b} \right\} \right\}$$

```
In[5]:= Solve[{x^2 + y^2 + z == 5, x*y + z == 2, x + y + z == 3}, {x, y, z}]
```

$$\text{Out}[5]= \{ \{ x \rightarrow -1, y \rightarrow 1, z \rightarrow 3 \}, \{ x \rightarrow 1, y \rightarrow -1, z \rightarrow 3 \}, \\ \{ x \rightarrow 1, y \rightarrow 2, z \rightarrow 0 \}, \{ x \rightarrow 2, y \rightarrow 1, z \rightarrow 0 \} \}$$

```
In[6]:= Solve[Sqrt[x] + 3 x^(1/3) == 5, x]
```

$$\text{Out}[6]= \left\{ \left\{ x \rightarrow -2 - 957 \left(\frac{2}{1217 + 5125 \sqrt{5}} \right)^{1/3} + 3 \left(\frac{1}{2} \left(1217 + 5125 \sqrt{5} \right) \right)^{1/3} \right\} \right\}$$

«IJODKOR O'QITUVCHI» ILMIY-USLUBIY JURNALI

Sonli yechish (taqribiy qiymati) kerak bo`lganda, N [%] funksiyasidan foydalanamiz. Bunda % — oldingi natijadan foydalanilishini bildiradi:

In[7]:= N[%]

Out[7]= {x → 1.80863}

yoki NSolve funksiyasidan foydalanish mumkin:

In[8]:= NSolve[Sqrt[x] + 3 x^(1/3) == 5, x]

Out[8]= {x → 1.80863}

Yo'l qo'yilishi mumkin bo'lgan xatoliklarni oldini olish uchun olingan yechimlarning qiymatlarini tenglamalarga qo'yib tekshirish mumkin. Masalan, sodda va yechimi aniq bo'lgan quyidagi tenglamalar sistemasini yechish algoritmi bilan tanishaylik.

x*u=6

x^2+u=7:

eqns={x*y==6,x^2+y==7}

result=Solve[eqns,{x,y}]

{ {u->2, x->-3}, {u->3, x->2}, {u->6, x->1} }

eqns/.result

{ {True,True}, {True,True}, {True,True} }

Bu sistemani yechganda Mathematica tizimi bir vaqtning o'zida 3 ta juftlik yechimni olishga imkon berdi. Olingan yechimlarni berilgan tenglamalar sistemasiga qo'yganimizda ayniyatga ega bo'lganimizni Mathematica tizimi True – rost javobi orqali isbotladi.

Differensial tenglamalarni simvolli yechish.

Differensial tenglamalarni simvolli yechish uchun, asosan, quyidagi funksiyalardan foydalaniladi:

DSolve[eqn, u[x], x] - bog'liqsiz o'zgaruvchi x bo'yicha u[x] funksiyaga nisbatan eqn differensial tenglamani yechimini izlaydi;

DSolve[{eqn1, eqn2, ...}, {u1[x1, ...], ...}, {x1, ...}] - differensial tenglamalar sistemasini yechadi;

Misollar:

«IJODKOR O'QITUVCHI» ILMIY-USLUBIY JURNALI

```
In[1]:= DSolve[y'[x] + y[x] = a Sin[x], y[x], x]
```

$$\text{Out}[1]= \left\{ \left\{ Y[x] \rightarrow e^{-x} C[1] + \frac{1}{2} a (-\cos[x] + \sin[x]) \right\} \right\}$$

```
In[2]:= DSolve[{y'[x] + y[x] = a Sin[x], y[0] = 0}, y[x], x]
```

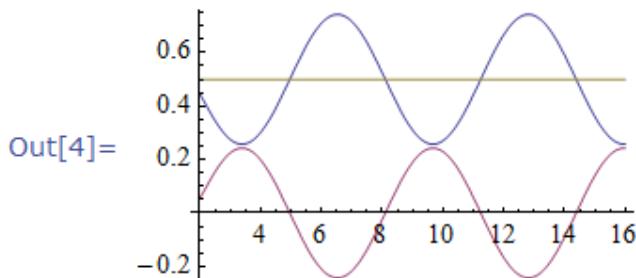
$$\text{Out}[2]= \left\{ \left\{ Y[x] \rightarrow -\frac{1}{2} a e^{-x} (-1 + e^x \cos[x] - e^x \sin[x]) \right\} \right\}$$

Differensial tenglamalarning analitik yechimlari nafaqat elementar funksiyalarni, balki maxsus matematik funksiyalarni ham o'z ichiga olishi mumkin.

```
In[3]:= DSolve[{y'[x] - 4 z[x] = Cos[x],
y[x] + z[x] == 1/2, y[Pi/2] == 1/2}, {y, z}, x]
```

$$\begin{aligned} \text{Out}[3]= & \left\{ \left\{ y \rightarrow \text{Function}[x], \right. \right. \\ & \frac{1}{34} e^{-4x} (-2 e^{2\pi} + 17 e^{4x} + 8 e^{4x} \cos[x] + 2 e^{4x} \sin[x]), \\ & \left. \left. z \rightarrow \text{Function}[x], -\frac{1}{17} e^{-4x} (-e^{2\pi} + 4 e^{4x} \cos[x] + e^{4x} \sin[x]) \right\} \right\} \end{aligned}$$

```
In[4]:= Plot[Evaluate[{y[x], z[x], y[x] + z[x]} /. %], {x, 2, 16}]
```


FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Yusupbekov N.R., Muxitdinov D.P., Bazarov M.B., Xalilov A.J. Boshqarish sistemalarini kompyuterli modellashtirish asoslari: O'quv qo'llanma.-Navoiy: «Navoiy Gold Servis». - 2008. - 184 bet.
2. Qurbonov B., To'rayev M. Mathematica 8 dasturi. Uslubiy qo'llanma. Buxoro-2013.
3. Mathematica 8 ning ma'lumotlar tizimi (help menyusi).